

СТАНОВИЩЕ

От: *доц. д-р Стела Стоянова Ралева,*

Стопански факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“
професионално направление 3.8. „Икономика“
научна специалност „Политическа икономика“

Относно: дисертационен труд за присъждане на научната степен „доктор на науките“ в научна област 5. Технически науки, професионално направление 5.13. Общо инженерство, научна специалност „Индустриален мениджмънт“ в Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“.

Автор на дисертационния труд: проф. д-р Юли Тодоров Радев

Тема на дисертационния труд: Пазарното неравновесие – теоретични модели и емпирични тестове на либерализацията на газовия сектор в Европа

Основание за представяне на становището: участие в състава на научното жури по процедура за защита на дисертационен труд за присъждане на научната степен „доктор на науките“ съгласно Заповед № Р-453 от 14.06.2022 г. на Ректора на МГУ.

1. Информация за дисертанта

Проф. д-р Юли Радев е завършил магистърски степени по Проучване на полезни изкопаеми в МГУ „Св. Иван Рилски“ и по Икономикс в Университета на Делауер – САЩ. През 1997 г. получава докторска степен по икономика в МГУ, където през периода 2005 - 2021 г. е доцент по икономика и управление. През януари 2021 г., след спечелен конкурс, е назначен на академичната длъжност „професор“ по Икономика и управление (икономика и управление на минералните ресурси). От 2006 до 2016 г. работи като кариерен консултант и ръководител на кариерен център в МГУ. Бил е кариерен консултант към GCDF и към Центъра за кредитиране и образование на Северна Каролина – САЩ. Владее английски, руски и немски езици. Научните му интереси са в областите на икономиката и управлението на минералните и енергийните ресурси, икономиката на въглеводородните ресурси, енергийния мениджмънт, приложната математика, иконометрията, микроикономиката, макроикономиката, историята на икономическите учения, институционалната икономика и новия неокласически синтез. Има 136 научни публикации, 23 от които за последните 5 години, както и 45 научно-популярни статии. Ръководи и/или взема участие в 22 научни, образователни и практико-приложни проекти, като 3 от тях са за последния петгодишен период. Участник е в редица международни и национални научни форуми. Членува в четири професионални и браншови организации.

2. Описание на представените материали и съответствие с националните изисквания

За участие в процедурата проф. Юли Радев е депозирал набор от документи, който включва дисертация, автореферат, автобиография, протокол от заседанието на катедрения съвет за насочването към защита и справка за изпълнението на минималните национални изисквания по чл. 26, ал. 2 и 3 от ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ. От тях е видно, че той притежава

ОНС „доктор“ и има разработен дисертационен труд за придобиване на НС „доктор на науките“, с което са покрити изискванията на показателите от групи А и В от националните изисквания. Представен е списък от 16 публикации на автора по темата на дисертацията в нереферирани списания с научно рецензиране и в редактирани колективни томове, с което минимумът на показателите от група Г на националните изисквания е надхвърлен над 3 пъти. Забелязаните цитирания са 58, като 5 от тях са в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация или в монографии и колективни томове, което превишава значително минималните изисквания по показателите от група Д. Отчетено е също участие в научни и образователни проекти (група Е от националните изисквания), като това не е изискуемо за текущата процедура.

3. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд е посветен на много сериозна научна тематика, свързана със същността и характеристиките на пазарното неравновесие и тяхната относимост към газовия сектор в Европа. Предвид настоящата криза в този сектор и неясните перспективи за нейното преодоляване, тя се проявява като *най-актуалният* и най-важен обществен проблем пред Стария континент, който проектира в себе си множество икономически, политически и геостратегически фактори. В този смисъл самото поставяне на проблема за пазара на природен газ в центъра на цялостно дисертационно изследване представлява голямо творческо предизвикателство, което следва да се оцени по достойнство.

Дисертационният труд е в общ обем от 215 нестандартни страници и е *структуриран* във въведение; две части, всяка от които включва по 10 глави, заключение, списък на научните и научно-приложни приноси, библиография и две приложения. Избраната структура на разработката, и в частност оформянето в нея на два центъра – теоретичен и емпиричен, са много логични и съответстват изцяло на основната изследователска цел и конкретните изследователски задачи.

В *увода* е изяснена актуалността на проблематиката и са представени точно обектът и предметът на изследването. Изградени са 15 работни хипотези и е дефинирана основната цел на разработката, която е конкретизирана чрез набор от 8 изследователски задачи. Заявена е експлицитно и е обоснована изследователската теза и са систематизирани най-важните ограничения и разширения на анализа.

Първата част на дисертационния труд е с теоретична насоченост и представлява задълбочен анализ на еволюцията в научните възгледи за пазарното неравновесие. Изходна точка в него е коментираният в *първа глава* проблем за неопределеността на Еджуърт и за начините да неговото решаване от Маршал и Курно-Неш, извеждането на базисните характеристики на динамичните неовалрасиански модели и тяхната интерпретация на пазарното равновесие и неравновесие, както и своеобразния поглед към пазарното неравновесие от страна на новия класицизъм. *Втората глава* разглежда моделите за завършените пазари на Ароу и Дебрю с основни критики към тях и техните доразвития, и теориите да последователно развиващите се пазари, открояващи водещата роля при договарянето на потребителските планове, свързани с очакванията на купувачите за бъдещите цени. В *трета глава* се изследва проблемът за поведенческата несигурност и нейното застраховане от търговците на олигополните пазари посредством пълни договори и непълни договори, отчитащи ролята на собствеността и икономическите институции. *Четвъртата глава* изследва приложенията на теориите за последователно развиващите се пазари, основните предизвикателства пред непълното договаряне и трите договорни теории, както и най-важните особености на моделите на ограничената рационалност. *Петата глава* е посветена на развиващите се в рамките на новия неокласически синтез

невалрасиански модели, предлагащи съчетаване между динамичното стохастично общо равновесие, лихвената теория на Виксел и несъвършенството на капиталовия пазар.

Втората част на дисертацията представлява емпиричен анализ на либерализацията на газов сектор в Европа, базиран на оценяването на относителната ценова еластичност на търсенето на природен газ, съотношението на силите в процеса на преговори между добивните компании и търговците на едро и продължителността на дългосрочните договори. В *шеста глава* е зададен обобщаващ модел на предлагане на газ, включващ максимизиране на печалбата на добивните компании и търговците на едро при отчитане на ролята на търсенето и е характеризирани изборът на добивните компании между дългосрочни договори и спот трансакции. *Седмата глава* представя в детайлизиран вид методиката за оценка на краткосрочната и дългосрочната еластичност на пазарното търсене, обосновава изборът на панелното моделиране, описани са три основни методи за оценка и са характеризирани доверителните интервали. В *осма глава* е съставен модел на търсенето на природен газ от домакинствата, оценена е относителната краткосрочна и дългосрочна еластичност на търсене на газа и е доказана по-голяма изгода за производителите от сключването на дългосрочни договори. В *девета глава*, чрез използване на модела на асиметричното договаряне на Курно-Неш, са изследвани преговорите между производители и търговци на едро относно разпределението на тежестта на данъците, с които се облага природния газ, като е измерена чувствителността на вноса на газ по дългосрочните договори към данъците и други фактори. Последната *десета глава* представя експертни и политически мнения за дългосрочните договори и емпирични доказателства за намаляване на продължителността на дългосрочните договори, но при обръщане на тенденцията във времето, като те се представят като най-чувствителни спрямо инвестициите в специфични активи.

В *заклучението* са систематизирани накратко най-важните изводи от извършения теоретико-емпиричен анализ.

Съдържанието на дисертационния труд показва задълбочените теоретични познания на автора по много сложна научна проблематика, солидната му методологична подготовка и високата му експертиза в областта на газовия сектор, които предпоставят получените сериозни изследователски резултати.

4. Основни научни и научно-приложни приноси и резултати

Най-важните научни и научно-приложни приноси и резултати на дисертацията може да се обобщят по следния начин:

Първо: Самото разглеждане на либерализацията на газовия пазар в контекста на теориите за неравновесието, базирани на класическото схващане за двойствената природа на равновесието и неравновесието и на поведенческата несигурност като основен проблем в търговските отношения.

Второ: Извършената авторова систематизация на различните теории за пазарното неравновесие и основните им модели, очертаването на техните предимства и недостатъци и откритото собствено разбиране за еволюцията на алтернативните възгледи и допирните точки между тях.

Трето: Аргументираното възприемане на поведенческата несигурност, произтичаща от опортюнистичните действия на търговците, като основна причина за ориентацията към предимно дългосрочни договори и концентрираната олигополна структура на газовите пазари.

Четвърто: Доказаната изследователска теза, че двустранните преговори на Еджуърт диктуват пазарните цени, а не обратното, както се предполага в производствения модел на Валрас.

Пето: Извеждането на съотношението между дългосрочните договори и спот транзакциите като мярка за неравновесието на олигополния газов пазар и обосноваването на относителната ценова еластичност на търсенето, симетрията или асиметрията на преговорните сили и продължителността на дългосрочните договори като основни количествени показатели за тази мярка.

Шесто: Потвърдената чрез панелен регресионен анализ на домакинското търсене на природен газ хипотеза за ниска краткосрочна и висока дългосрочна ценова еластичност на търсенето и по-голяма печалба на добивните компании от дългосрочните договори.

Седмо: Направените чрез моделите на Маршал и Курно-Неш и прилагането на регресионен анализ изводи, че дългосрочните договори не пренасочват данъчната тежест към производителите и че преговорните сили са асиметрични и не могат да се заместят със спот транзакции.

Осмо: Очертаната специфика в продължителността на дългосрочните договори, изразяваща се в нейното намаляване след старта на либерализацията и последващото ѝ увеличение поради инвестициите в неконвенционални находища.

Девето: Формулираното заключение, че използването на дългосрочните договори с цел застраховане на поведенческата несигурност е най-ефективният инструмент за мотивиране на инвеститорите и гарантиране на предлагането и коментираните предизвикателства пред тези договори, свързани с тяхното конструиране и/или изпълнение.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

От представените общо 16 авторски публикации по дисертационния труд, 13 са статии в списания с научно рецензиране, а 3 са доклади от научни конференции. 3 от тях – 2 статии и 1 доклад, са на английски език и са публикувани в чужбина. Както става ясно от заглавията им, те представят значителни части и значими резултати от дисертационния труд и затова той може да се определи като достатъчно апробиран.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът е в обем от 45 страници. В него е направена обща характеристика на дисертационния труд и са описани неговата структура и съдържание. Изложено е в синтезиран вид съдържанието на отделните части и глави, като е акцентирано върху най-важните теоретико-методологични и емпирични резултати. Представена е справка на основните научни и научно приложни приноси, които приемам за убедително доказани. Приложен е и списък с избрани публикации на автора по темата на изследването, както и кратко резюме на дисертацията на английски език. Общата ми оценка за автореферата е, че той представя коректно, прецизно и в необходимата пълнота основните моменти от дисертационния труд.

7. Лични впечатления от дисертанта

Познавам проф. Радев от близо 20 години от съвместните ни участия в редица научни форуми и професионални дискусии. Имах удоволствието да бъда и член на научното жури за неговия професорски конкурс. Впечатленията ми са изцяло положителни и са за един упорит, последователен и задълбочен изследовател, който е силно отдаден на науката.

8. Критични бележки, препоръки и въпроси.

Наред с изложените достойнства на дисертационния труд, към него могат да се отправят и някои критични бележки. Остава усещането за известно приоритизиране от

автора на резултатите от теоретичния анализ в сравнение с емпиричния, което е видимо от заключението и претендираните приноси. Добре би било в увода да се опише в систематизиран вид използваната изследователска методология, която е детайлно разписана във втората част, както и в заключението да се формулират конкретни препоръки към макроикономическата политика.

Позволявам си да препоръчам на автора да продължи научните си търсения в областта на либерализирането на газовия сектор, като се съсредоточи върху неговите особености в България, както и да търси по-голяма публичност на своите възгледи предвид обществената значимост и изключителната сложност на тази проблематика.

В тази връзка предлагам по време на публичната защита проф. Радев да вземе отношение по следните въпроси:

1) Какви мерки трябва да бъдат предприети в България с цел постигане на по-приемливи цени на природния газ и как те кореспондират с резултатите от дисертационния труд?

2) Какви са перспективите за по-нататъшно либерализиране на газовия сектор в ЕС предвид настоящата енергийна криза?

9. Заключение

Въз основа на демонстрираните от автора значителните теоретични и методологични познания и постигнатите много сериозни емпирични резултати, както и предвид доказаните научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд и неговото съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане, давам категоричната си положителна оценка за него и с пълна убеденост предлагам на членовете на уважаемото научно жури да гласуват за присъждането на проф. д-р Юли Тодоров Радев на научната степен „доктор на науките“ в професионално направление 5.13. Общо инженерство, научна специалност „Индустриален мениджмънт“.

02.09.2022 г.
София

Изготвил становището:

/доц. д-р Стела Ралева/